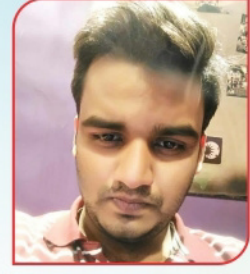

‘मधुक्रांती-२०२०’

मधमाशी म्हणजे आरोग्यदायी उत्पादनांची ‘बायो-फॅक्टरी’

शुभम वाघ

प्रॉडक्शन एक्झिक्युटिव्ह,
ग्रीनझोन अँग्रोकेम प्रा.लि.,
पिंपळगाव (ब.), ता. निफाड, जि. नाशिक
(मो.नं. ७२७६७३२०८३)

- परागकणांमध्ये प्रथिनांचं सत्त्व ; मधमाशीच्या विषालाही महत्त्व
- मधाची गोडी स्वास्थ्य संवर्धनासाठी लाखमोलाची
- मेणाचा स्निग्ध, मऊ गुणधर्म सांगतो सहजीवनाचा अर्थ
- रोंगण म्हणजे चिकाटीनं तयार केलेलं संरक्षक कोंदण

मधाला पृथ्वीतलावरील अमृत असे संबोधले जाते आणि हे वर्णन यथार्थच आहे, कारण मध हा अत्यंत स्वादिष्ट असून ‘सुरक्षित अन्न व औषध’ म्हणूनही श्रेष्ठ आहे. मधामध्ये जीवनसत्त्वे ए, बी, सी, लोह, कॅल्शियम, सोडियम, फॉस्फरस, आयोडिन असल्यामुळे शरीरातील प्रतिकारशक्ती वृद्धिंगत होते. मध नुसता खाल्ला तरी औषधी आहे शिवाय आयुर्वेदाचे वैद्य बरीच आयुर्वेदिक औषधे नैसर्गिक मधात मिसळून घ्यायला रुग्णांना सांगतात. याचे कारण म्हणजे मधात जे पदार्थ मिसळले जातात त्या त्या पदार्थांचे मूलभूत गुण वाढवण्याचा असामान्य गुणधर्म मधात निसर्गतः आहे. या वैशिष्ट्याला ‘योगवाही’ म्हटले जाते. म्हणून मधाबरोबर योग्य मात्रेत आयुर्वेदिक औषध घेतल्यास त्याचा रुग्णास लवकर गुण येण्यास मदत होते.

भारतात मध पूर्वापार प्रचलित

भारत ही आयुर्वेदाची जन्म व कर्मभूमी असल्यामुळे भारतात मधाकडे औषध म्हणून बघण्याचा दृष्टिकोन जास्त प्रमाणात दिसून येतो तर इतर देशांमध्ये मधाचा वापर आरोग्यदायी अन्न म्हणून केला जातो. मध खाल्ल्याने रोगप्रतिकारक शक्ती तसेच स्फूर्ती वाढण्यास मदत होते. हिवाळ्यामध्ये सर्दी खोकल्याचा त्रास जवळजवळ सर्वांनाच होतो. मात्र रोगप्रतिकारक शक्ती जास्त

असल्यास असे व्हायरल आजार पटकन होत नाहीत. त्याचप्रमाणे मधाच्या सेवनाने ताजेतवाने राहण्यास मदत तर होतेच, शिवाय पचनशक्ती सुधारते. खाज, खरूज यासारख्या त्वचेसंबंधित आजारांचा ज्यांना त्रास होतो त्यांनी ग्लासभर पाण्यात एक चमचा मध घालून सकाळी रिकाम्या पोटी प्यावे. त्यामुळे या त्वचारोगांचा त्रास कमी होतो. कफ आणि दम्यासाठी मध खूप रामबाण उपाय आहे. कफ आणि दमा यामुळे दूर होतो. उच्च रक्तदाब म्हणजे हाय ब्लडप्रेसरमध्ये

मध खूप उपयोगी ठरतो. रक्तशुद्धीसाठी मधाचा वापर केला जातो. हृदय मजबूत राहण्यासाठी, हृदय योग्य पद्धतीने कार्यरत राहण्यासाठी आणि हृदयाच्या रोगांपासून वाचण्यासाठी मध घेतला पाहिजे. रोज मध खाल्ल्याने आरोग्य चांगले राहते आणि शरीर स्थूल

होत नाही. मेंदूतील कमकुवतपणा मधामुळे दूर होतो. मधाचे सेवन पॅपिलस दूर करण्यात उपयोगी ठरते. काविळीसारखे लक्षणजन्य विकार, मूत्रपिंड तसेच पचनसंस्थेच्या संदर्भातील तक्रारींसाठी मधाचे सेवन हितावह ठरते. मध भाजलेल्या त्वचेवर उपचार करण्यात मदत करतो. एक्झिमा, शरीरातील सूज आणि इतर विकारांमध्ये मध प्रभावशाली आहे. मधामध्ये अँटिबॅक्टेरियल गुण आहे, त्यामुळे मध अपायकारक बॅक्टेरियांची वृद्धी रोखतो. त्याशिवाय जखम, कापणे आणि भाजलेल्या ठिकाणी किंवा जखमेला लावल्यास फायदा होतो. मध जखमेला स्वच्छ करणे, दुर्गंधी, दुखण्याला दूर करणे आणि लवकर बरे करण्यात उपयोगी ठरतो.

मधमाश्यांपासून मिळणारा सर्वात लोकप्रिय पदार्थ म्हणजे 'मध' होय. परंतु मधमाश्यांपासून मधव्यतिरिक्त मेण, पराग, रोंगण (प्रोपोलिस), राजान्न (रॉयल जेली) व बी व्हेनम (विष) हे देखील अतिशय उपयुक्त पदार्थ मिळतात.

मधमाश्यांपासून मिळणाऱ्या ह्यातील प्रत्येक पदार्थाची आपण येथे थोडक्यात माहिती घेऊ.

१) **मेण** : कामकरी मधमाश्यांच्या पोटावरील

खंडामधून 'मेण' निर्माण होते व त्या मेणापासून पोळे तयार केले जाते. शिवाय मूळ पोळ्यामध्ये

षटकोनी आकाराच्या नवीन कोठड्या तयार करणे, अंडी असलेल्या कोठड्यांची तोंडे बंद करणे, गरज पडल्यास पोळ्याची डागडुजी करून दुरुस्ती करणे अशा कामांकरता मधमाश्या मेणाचा उपयोग करतात.

मधमाश्यांनी सोडून दिलेले रिकामे पोळे आढळल्यास मधपाळ ते पोळे गरम पाण्यात उकळतात व त्यातून मेण गाळून काढतात. ह्या मेणाचा उपयोग सौंदर्य प्रसाधने व शोभेच्या वस्तू

तयार करण्याकरता आणि काही त्वचारोगांमध्ये केला जातो.

२) **पराग** : मधमाशीचे अन्न म्हणजे फुलातील मकरंद व 'पराग' होय. कामकरी मधमाश्या या

त्यांच्या पायावर असलेल्या परागपिशव्यांमधून परागकण साठवतात व पोळ्यांमध्ये आणतात. मग या माश्या पिशवीत साठवलेले ते परागकण अंड्यांमधून बाहेर पडलेल्या अळ्यांना खाद्य म्हणून देतात. यातून अळ्यांना आवश्यक ती प्रथिने मिळून त्यांची वाढ होण्यास मदत होते.

मधपाळ मधाबरोबर पोळ्यातील पराग गोळा करतात व ते पौष्टिक अन्न म्हणून खातात किंवा त्याची विक्री करतात. परदेशात पराग वापरून गोळ्या तयार केल्या जातात व औषध म्हणून त्या घेतल्या जातात.

३) **रोंगण** : मधमाश्या झाडांच्या काही भागातून पाझरणारा चिकट पदार्थ गोळा करून त्यात आपली

लाळ व मेण मिसळून 'रोंगण' (प्रोपोलिस) तयार करतात. पोळ्यातील षटकोनी भाग घट्ट

चिकटवण्याकरता, शत्रू व मुंग्यांसारख्या कीटकांपासून वसाहतीचे संरक्षण करण्यासाठी मधमाशा हे रोंगण तयार करतात. सौन्दर्य प्रसाधनांमध्ये व अनेक प्रकारच्या रोगांवर उपाय म्हणून हे रोंगण वापरले जाते.

४) राजान्न (रॉयल जेली) : कामकरी

मधमाश्यांच्या डोक्यामध्ये असलेल्या ग्रंथीमधून पांढरट पदार्थ स्रवत असतो त्यास 'राजान्न' म्हणतात. पहिले तीन दिवस अळी अवस्थेतील माश्यांना हे राजान्न दिले जाते. राणी माशीला मात्र तिच्या अळी अवस्थेपासून ते जीवनभर हे राजान्न कामकरी माश्या भरवत राहतात. राजान्नमुळे राणी माशीची वाढ चांगली होऊन तिला २ ते ३ वर्षे असे दीर्घायुष्य लाभते. जीवनभर राणी माशी दररोज अंडी घालत असते.

राजान्न हे बाजारात अत्यंत महाग मिळते व त्याचा उपयोग तारुण्य टिकून राहून दीर्घायुष्य लाभण्याकरता केला जातो.

५) विष : मधमाश्यांचे विष (बी व्हेनम) हे मानवास काही त्रासदायक रोगांवर अमृताप्रमाणे वरदान ठरते.

संधिवात, सांधेदुखी व अर्धांगवायू यांसारख्या काही रोगांवर उपाय म्हणून प्रत्यक्ष मधमाशी आणून ती शरीराच्या रोगबाधित भागावर चावविणे हा पारंपरिक इलाज केला जातो. तसेच वैद्य लोक मधमाश्यांच्या नांगीतून बाहेर पडणारे विषाचे थेंब गोळा करून साठवून ठेवतात व हे विष शुद्ध करून त्यापासून इंजेक्शन तयार करतात. रोग्यांना हे इंजेक्शन टोचून त्यांचा रोग बरा केला जातो. (अर्थात हे उपाय तज्ज्ञांच्या मार्गदर्शनाखाली करणेच हितावह ठरते.)

अशाप्रकारे अनेक उपयोगी पदार्थ देऊन मधमाश्या अखिल मानवजातीवर खरं तर उपकारच करत असतात. या उपकारांची जाणीव ठेवून त्याची परतफेड म्हणून प्रत्येकाने मधमाशी वाचवण्याचा संकल्प केला पाहिजे. शिवाय पोळ्यातील सर्व पदार्थ एकाच वेळी ओरबाडून न घेता त्यातील काही हिस्सा पोळ्यातील मधमाश्यांकरता ठेवणे आवश्यक आहे. मानव हा निसर्गातील एक सर्वात बुद्धिवान परंतु परावलंबी प्राणी आहे, या सत्याचे सतत स्मरण ठेवून त्याने इतर सजीवांशी सहानुभूतीची वागणूक ठेवल्यास पृथ्वीचे नंदनवन होण्यास वेळ लागणार नाही. ■

